

LIBER VII.

Qui de legibus mores humanos dirigentibus agit.

CAPVT I.

Legis vocabulum exponitur. Multiplex etiam legum partitio datur.

Diuinae gratiae exposita natura, de legibus ordinate agendum venit; alio scilicet hominibus constituto medio, quo in finem suum dirigerentur. Parum autem de nominis deriuatione solliciti, an scilicet a ligando, an a prius a legendo legis nomen fuerit deriuatum, ad eiusdem declarandam essentiam venimus. Est ergo Lex auctore Cicerone (1) »recta ratio imperandi et prohibendi.« Secundum Scholae Theologos »praescriptum aliquod ab eo, qui communitatis »curam gerit, ad commune bonum directum, et subditis intimatum.« Traditur et vulgaris haec alia definitio: »Lex est, mensura actuum humanorum, per quam ad id, quod rectum est agendum, et ad id quod prauum est omittendum diriguntur.«

Lex autem alia est naturalis, alia positua. Naturalis rursus alia est aeterna, alia participata. Prima est rectus vniuersorum ordo a Dei sapientia et prouidentia prorsus indistinctus; vel vt Tullius tradit: »aeternum quiddam, quod vniuersum mundum regit, imperandi, prohibendique sapientia.« Secunda est ipsa naturae via, et ratio prudentis; seu ipso Tullio auctore: »non scripta, sed nata »lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.«

Lex rursus positua, ea videlicet, quae ab institutione libera legislatoris dependet, eiusque arbitratu constituitur, in diuinam et humanam communiter diuiditur. Ac diuina alia est antiqua, quam Mosis libri comprehendunt, alia noua, quae in noui Testamenti libris, maxime in Euangelis, continetur. Humana autem ea est, quam

ho-

(1) Lib. I. de Legibus.

homines ferunt; et alia quidem est ecclesiastica, ciuillis altera. Prior Pontificum decretis, Conciliorum definitionibus, communibus Patrum sententiis, et perantiqua Ecclesiae disciplina constituta est: posterior in Imperatorum statutis, Reipublicae constitutionibus, ac populorum consuetudinibus posita est. Haec est generalis Legum partitio.

Illud autem, erga quod leges versantur Ius dicitur: quod diuiditur quoque in naturale, posituum, diuinum, humanum, canonicum, et ciuile, iuxta traditas legum diuisiones. At Vlpianus ius insuper partitur in publicum, et priuatum (2). Illud esse existimat, quod ad statum rerum Romanorum pertinet; istud vero aliud esse naturale, aliud gentium, aliud ciuile arbitrat. Ceterum haud placet Iurisperitis haec Vlpiani diuisio, quod ius naturale in loco infimo, Romanum vero in supremo locetur. Nec id solum Vlpianus in ea peccat; quandoquidem et brutis ipsis ius naturale commune facit; quod certe non nisi improprissime dici valet: licet enim et inter bruta, ac res creatas omnes forma quaedam regiminis sit, rerumque agendarum mensura, tamen ratione bruta carent, quae anima Legis absdubio est.

Hinc arripet magis naturale ius in primaeuum, secundarium, et personale, seu locale diuidere. Primaeuum illud est, quod pertinet ad ipsam naturae rationalis constitutionem; scilicet, quo praecipuntur mutua hominum dilectio, connubia, filiorum educatio, cultus parentum, aliaque humanae societatis officia, quae etiam non peccante Adamo obtinuissent. Secundarium est, quod vsu, et humanis necessitatibus exigentibus constitutum est; potissimum ob diuisionem familiarum, ac incommotis ex humani generis foedati propagatione erumpentibus. Hoc iure inducta sunt regnorum diuisiones, iura belli, et pacis, emtio, venditio, ceteraque his similia, atque omnibus promiscue communia. Hinc appellatum ius istud a Iustiniiano (3) Ius gentium. Ius tandem personale, aut locale, conditionem particularium personarum, vel locorum respicit. Loca censentur Regna, Prouinciae, Ciuitates, aut Oppida, quae certis quidem statutis reguntur. Homines autem sunt, aut liberi, aut serui. Priores ius habent *sic, vt volunt, facere*, ait Cicero (4): posteriores aliorum dominio subiacent, atque optime mancipia dicuntur, tamquam ab hostibus manu capiuntur. Verum nec liberis hominibus liberum semper

per

(2) Lib. I. §. de Iustit. et Iur.

(3) Lib. II. Instit. tit. I.

(4) Lib. I. de Officiis; et in Paradiso v.

per est pro suo arbitratu operari; sed tamen liberi, et illi legibus superiorum obstringuntur. Ait enim Apostolus ad Galatas iv. » et paruulus haeres nihil differt a seruo. « Et: » Pater assiduatur illi flagella, vt et seruis, « legimus Ecclesiast. xxx. Nempe omnia Gentium ac personarum iura a suprema lege, aeterna scilicet, et naturali, cui subduntur omnes, emanauerunt.

CAPVT II.

De lege aeterna pertractat, atque ab ea omnes deriuari ostendit.

Lex aeterna vere lex est, ab eaque omnes iustae leges emanant.

Quantum ad priorem propositionis partem attinet, eam esse Ss. Augustini et Thomae mentem aperte scimus. Horum primus his verbis sese prodit (1): » lex aeterna, inquit, est summa ratio, cui semper obtemperandum est. « Et etiam (2): » lex aeterna est ratio diuina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conseruari iubens, perturbari verans. « Secundus autem his aliis (3): » manifestum est . . . . supposito quod mundus diuina prouidentia regatur . . . . quod tota communitas Vniuersi gubernetur ratione diuina. Et ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo, sicut in Principe Vniuersitatis existens, legis habet rationem. Et quia diuina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet aeternum conceptum, vt dicitur Prouerb. viii. inde est, quod huiusmodi legem oportet dicere aeternam. « Habet similia passim (4).

Hanc praeterea aeternam Dei legem solo natiuo lumine Ethnici Scriptores assequuti fuerunt. Omnium loco Tullius sit, cuius haec sunt verba (5): » hanc video sapientissimorum hominum esse sententiam; legem, nec hominum ingeniis excogitatam, nec scitum esse aliquod populorum, sed aeternum quiddam, quod vniuersum mundum regit, imperandi, prohibendique sapientia. «

Theologica demum ratio id omne firmat. Est enim lex aeterna,

(1) Lib. i. de lib. arb. cap. 6.

(4) Laudata quaest. Et in v. de ve-

(2) Lib. xii. cont. Faust. cap. 27.

rit. art. 1. ad 6.

(3) Secunda Secundae, quaest. xci, art. 1.

(5) In II. de legibus.

ex cuius participatione omnes aliae dicuntur leges; adeo vt legum aliarum omnium mensura, regula, et exemplar audiat: non ergo lex illa per denominationem, et analogiam ad temporales leges est, sed potius israe per denominationem ab illa leges sunt; proinde si hae vere sunt leges, potiori titulo illa erit.

Sed sunt in lege Dei aeterna duae rationes distinguendae: vna scilicet respectu creaturarum irrationalium, altera respectu hominum, et Angelorum. Et quidem prioris ratione habita, sicut in eiusmodi creaturis obedientia tantum improprie dicta reperitur, ita et lex metaphorice appellatur ipse perpetuae gubernationis ordo. Ast compare ad creaturas rationales veram illa, propriamque legis rationem habet, cui vera ac propria obedientia respondet; scilicet obtemperatio animi suam libertatem retinentis. Nec tamen necessum fuit legem hanc ab aeterno promulgari, sed hoc tantum, vt institueretur vim suam in rerum creaturarum conditione habitura. Verum et promulgationem ex parte Dei illam habuisse ab aeterno in Scriptura libri vitae, et in Verbo Diuino, S. Thomas docet (6). » Nam promulgatio fit, ait Dr. Angelicus, et verbo, et scripto: et vtroque modo lex aeterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis: quia et Verbum Diuinum est aeternum, et Scriptura libri vitae est aeterna. Sed ex parte creaturae audientis, aut insipientis non potest esse promulgatio aeterna. «

Neque hinc tamen sequitur, quod solus Pater aeternus legem tulerit aeternam ac promulgauerit, quum solus ille Verbum dixerit aeternum: vt sophisticè S. Thomae doctrinam oppugnans Vasquezius scribebat. Nam sicut licet omnia per Verbum facta sint, et solus Pater Verbum produxerit, non tamen ideo dicuntur omnia a Patre facta, tamquam persona ab aliis distincta, quia non omnia facta sunt per Verbum secundum sibi propria, et personalia, sed secundum essentialia et communia; ita licet lex aeterna a Patre per Verbum promulgata fuerit, et solus Pater sit Verbi principium, sed tamen non secundum personalia, sed communia, videlicet, vt Legislator.

Atque his positis locum non habent plurima ab antiquis Scholasticis disputari solita; veluti, num aeterna lex sit idea rerum existens in mente Dei, quod adfirmare, contendunt, S. Thomam (7) vbi

(6) Prima Secundae, quaest. xcii. art. 1. ad 1.

(7) Ibidem quaest. xciii. art. 1.

vbi docet, legem aeternam esse rationem gubernationis rerum in Deo: hanc etiam gubernationem rerum in Deo esse ideam (8). Est Vasquezius ipse, qui ira argute ratiocinatur. Sed si S. Thomam serio consulisset homo ille, adiuuisset quantum in huius sententia aeterna lex, et ideae in Deo differant. Ea tantum dabimus, quae S. Doctor scribit (9), vt ostendat, quod etsi, vt Augustinus docet (10), rationes rerum in Deo sint plures; singula enim fecit Deus propriis rationibus; vna tamen sit lex aeterna. Habet enim: „quod Augustinus loquitur ibi de rationibus idealibus, quae respiciunt proprias naturas singularum rerum, et ideo in eis inuenitur quaedam distinctio, et pluralitas secundum diuersos respectus... sed lex dicitur directiua actuum in ordine ad bonum commune, ut supra dictum est (11). Ea autem quae sunt in se ipsis diuersa, considerantur vt vnum secundum quod ordinantur ad aliquid commune: et ideo lex aeterna est vna, quae est ratio huius ordinis.“

Ex quibus liquido constat, diuinae legis diuersitatem ab ideis diuinis consistere etiam in hoc, quod istae, quum dicantur per respectum ad species, et singulares rerum naturas, quae Dei imitationes sunt, quodammodo saltem ratione distinguuntur, et multiplicantur: lex autem aeterna non sic dicitur per respectum ad res particulares, vt inuicem propriis rationibus distinctas, sed vt omnes respiciunt commune bonum: hinc vna est.

Falsum praeterea est, S. Thomam docere ideam esse rationem gubernationis rerum. Docet quidem, quod idea sit ratio existens in Deo: at non ratio rei gubernandae, sed rei faciendae: seu ratio, ad cuius similitudinem res facienda est: vnde ratio ideae in Deo praesupponitur ad legem aeternam; prius enim concipitur ratio faciendi rem, quam ratio eam iam factam gubernandi: sicut in re creata prius supponitur creatio, quam eiusdem gubernatio.

Posteriorem propositionis partem testantur primo Scripturae. Legitur enim Proverb. viii. „per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, et potestates decernunt iustitiam.“ Item Ioann. xix. Christus inquit Pilato: „non haberes potestatem in me vllam, nisi tibi datum esset desuper.“ Et Paulus ad Rom. xiii. ait: „non est potestas nisi a Deo... itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.“

Te-

(8) Prima Parte, quaest. xv.

(10) Lib. 83. quaest. 46.

(9) 1. Prim. Sec. q. 93. art. 1. ad 1.

(11) Quaest. xc. art. 2.

Testantur eandem veritatem Patres. Augustinus vbi scribit (12): „simul (inquit Euodium alloquens) etiam te videre arbitror in illa temporalis (lege) nihil esse iustum, atque legitimum, quod non ex hac aeterna sibi homines deriuarint.“ Et vbi ait (13): „conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est, et sapiens, illam ipsam consulit aeternam, de qua nulli animae iudicare datum est, vt secundum eius incommutabiles regulas quid sit pro tempore iubendum, verandumque discernat.“ Tertullianus his verbis Gentiles compellat (14): „sciatis, ipsas quoque leges vestras, quae videntur ad innocentiam pergere, de diuina lege, vt antiquioris formae mutuatas.“ Clemens Alexandrinus probat, id fuisse omnibus exploratum (15), ex fabulis Ethnicorum, quae narrant Minotem ad Iouis antrum venientem per nouem annorum circulum, leges ab ipso Ioue accepisse; Lycurgum pariter ab Apolline, quem frequenter adibat apud Delphos; Zeleucum Locrorum leges accepisse a Minerua Plato et Aristoteles tradiderunt. Alia item his similia scripta sunt.

Demum, S. Thomas eandem veritatem probat hoc discursu (16): in omnibus mouentibus ordinatis virtus secundi mouentis deriuatur a virtute primi mouentis: atqui lex aeterna est primum mouens in genere legum, quum sit ratio gubernationis in supremo Gubernante mouens, et dirigens omnes actus, et motiones ad debitum finem; omnes autem ceterae leges dirigunt, ac mouent tamquam secunda mouentia: ergo omnes aliae leges a lege aeterna deriuantur.

Tribus autem modis leges deriuantur a lege aeterna. Primo, vt a caussa exemplari, quum nulla sit iusta lex nisi aeternam imitetur, eique conformetur. Secundo, vt ab efficiente; quatenus omnis potestas inferiorum Legislatorum datur illis per legem aeternam. Vnde Augustinus inquit (17): „non tribuamus dandi Regni, Imperiique potestatem, nisi Deo vero, qui dat felicitatem Regni Coelorum piis, Regnum vero terrenum, et piis, et impiis, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet.“ Tertio, deriuantur leges reliquae a lege aeterna medio lumine naturalis rationis, vel fidei praecipiente vt quaedam constituantur, ac fiant leges, diuersis temporum, locorum, ac personarum circumstantiis accommodatae.

Tom. III.

Dd

Nec

(12) Lib. 1. de lib. arb. cap. 6.

(15) Lib. 1. Stromat.

(13) Lib. de Vera Relig. cap. 3. r.

(16) Prim. Sec. quaest. xciii. art. 3.

(14) In Apologetico.

(17) Lib. v. de Ciuit. Dei cap. 21.

Nec aduersum dicta obstat quod opponi solet; legem nempe aeternam esse immutabilem, et subditos iure diuino obligare; quae duo humanae legi non conueniunt. Eaim sicut caussa prima independens est, modumque operandi longe a causis secundis diuersum habet, et tamen ab illa secundae causae vim suam effectricem, naturamque habent; ita aeterna lex summe inuariabilis est, neque potestate aliqua potest deuolui; et tamen ab ea leges singulae emanant, quae mutationi quandoque subiacent. Et huius rei causam opinamur, quod prima caussa efficit in aliis vim agendi, actionem, et modum actionis, vt haec necessario, haec contingenter, scilicet pro sua quaeque caussa natura operetur. Et lex Dei aeterna reliquas peculiare enititur leges, vt vnaquaeque obliget secundum dignitatem, et naturam suam, nempe, naturalis naturali iure, humana iure humano.

Neque insuper obstat, quod si humana lex ab aeterna deriuaretur, non iuste permitteret quod ista prohibet: at Augustino teste (18); »lex quae populo regendo scribitur, recte multa permittit, quae per diuinam prouidentiam vindicantur.« Nam vt docet S. Thomas (19) »lex humana dicitur aliqua permittere, non quasi approbans, sed quasi ea dirigere non potens. Multa autem dirigitur, diuina lege, quae dirigi non possunt lege humana; plura enim subduntur causae superiori, quam inferiori. Vnde hoc ipsum quod lex humana non se intromittit de his quae dirigere non potest, ex ordine legis aeternae prouenit: secus autem esset, si approbaret ea, quae lex aeterna reprobatur. Vnde ex hoc non habetur quod lex humana non deriuetur a lege aeterna, sed quod non perfecte eam assequi possit.«

Nec item obstat dicere, quod si etiam humana lex ab aeterna deriuaretur, ab eaque vim obligandi participaret, iure illa diuino obligaret; non enim alia ratione sic lex naturalis, et positua obligant. Non inquam et hoc obstat. Lex siquidem naturalis, et diuina positua ideo iure diuino obligant, quia Deum auctorem immediatum habent; lex quidem naturalis Deum animae rationalis conditorem, ac luminis naturalis impressorem: lex vero positua Deum sui constitutorem, atque editorem, nulla alterius creaturae legislatiua auctoritate interueniente; tametsi aliquod ipsius creaturae ministerium in promulgatione possit interuenire. At humana lex om-

(18) Lib. 1. de lib. arb. cap. 5.

(19) Vbi supra ad 3.

omnis ab homine nedum proponente, vel promulgante, sed et propria auctoritate, licet a Deo participata, constituente conditur. Alia his similia facile admodum solui poterunt.

APPENDIX.

Legi autem Dei aeternae creata omnia esse subiecta, siue necessaria illa sint, siue contingentia, inter res exploratas constitutasque ponendum est. Vel vnus Augustinus testis erit locupletissimus vbi haec de summo Deo scribit (20): »qui dedit carni originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationis foecunditatem, membrorum dispositionem, salutem, concordiam; qui et animae irrationali dedit memoriam, sensum, appetitum, rationali autem insuper mentem, intelligentiam, voluntatem; qui non solum Coelum, et terram, nec solum Angelum, et hominem, sed nec exigui, et contemtilibis animantis viscera, nec aus penulam, nec herbae flosculum, nec arboris folium sine suarum partium conuenientia, et quadam veluti pace derelinquit; nullo modo credendus regna hominum, eorumque dominationes, et seruitutes a suae prouidentiae legibus alienas voluisse.«

Et quidem, vt ratione id etiam commonstremus, omnes creaturae aut naturali quadam necessitate operantur, aut contingenter. Si necessitate operantur, cum suis effectis diuina dispositione, eaque firmissima connectuntur, et vt Augustinus aiebat (21), »nihil a legibus summi Creatoris ordinatorisque subtrahitur, a quo pax vniuersitatis administratur.« Quae vero contingenter operantur, aut naturalia sunt, aut libera. Quod si naturalia, diuina certe ordinatione reguntur, dicente Regio Psalmista Psalm. cxlviii. »ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quae faciunt verbum eius.« Et Euangelista cap. viii. »venti et mare obediunt ei.« Si vero agentia libera sunt, haec vel bene, vel male agunt. Si autem bona operantur, a Deo dirigente, ac mouente haec sunt, sin vero mala, a Deo permittente. »Nihil enim fit visibiliter, et sensibiliter, quod non de inuisibili et intelligibili summi Imperatoris auctoritate aut iubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem iustitiam praemiorum, atque poenarum, gratiarum et retributionum in ista totius creaturae amplissima quadam, immensaque Republica, vt Augustinus loquitur (22).

Dd 2

Quae

(20) Lib. v. de Ciuit. Dei cap. 11.

(22) In Sententiis a Prospero colle-

(21) Lib. xix. de Ciuit. Dei cap. 12. etis.

Quae autem opponi possent ex aduerso argumenta non sunt huiusmodi, vt vel in medio cursu nobis motum cohibeant: ex his enim quae dicta sunt, solui valent. Potissimum, quae de contingentibus vrgent, vt legem eisdem non posse intimari suadeant, veluti quod libertate careant, quod ratione sint destituta, praetermitti debuerunt. Diximus enim supra, comparate ad irracionales creaturas haud esse requirendam intimationem in lege, quemadmodum nec obedientiam proprie dictam in eiusmodi creaturis. Ad alia,

CAPVT III.

Iuris naturae primaeui existentiam, essentiam, ac praecepta, demonstrat, considerat, designat.

Datur naturalis lex, eaque est legis aeternae in mente hominum transcriptio.

Naturalis legis praecepta duo haec sunt, dilectio Dei, et proximi.

Primam prioris adsertionis partem demonstrant apertissime Paulli verba ad Rom. ii. scribentis: „quum enim gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex. Qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.“

Plurima huc spectantia collegit Cassianus (1). Ex his sunt, Abelem naturali instinctu, et absque aliqua scripta lege Deo sacrificium de primitiuis ouium offerri debere didicisse: Noënum discreuisse animalia munda ab immundis absque aliquo legis mandato: Henochum naturali ductum lege coram Domino ambulasse: Semum quoque et Iaphetum ex eadem lege hausisse non reuelandam Patris sui turpitudinem: Abrahamum ea ipsa lege ductum decimas obtulisse: Lothum humaniter hospites, et peregrinos excepisse: Iobum tandem huius vitae incommoda mirabili patientia pertulisse: haec sane legem quamcumque scriptam excludant prorsus; non ta-

men

(1) Collat. viii, cap. 23.

men Dei gratiam, de qua non ita recte Cassianus, vt suo loco disseruimus.

Huius etiam naturalis legis existentiam, et fassus est, et testatus Augustinus, dicens (2): „furtum certe punit lex tua Domine; et lex scripta in cordibus hominum, quam ne ipsa quidem delectet iniquitas.“ Item in Psalm. scribens (3): „manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc, et antequam lex daretur, nemo ignorare permixtus est.“

Expresserat hanc veritatem Tullius his verbis (4): „est quidem vera lex recta ratio, naturae congrua, diffusa per omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium, iubendo, vitando, a fraude deterrendo. Huic igitur legi nec prorogari fas est, nec, quae derogari aliquid licet, nec rota abrogari potest. Nec vero per Senatum, aut per Populum solui hac lege possumus, nec est quaearendus explanator, aut interpret alius. Non erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed et omnes gentes, et omni tempore vna lex, et sempiterna, et immutabilis continebit, vniscuiusque erit communis quasi Magister et Imperator omnium Deus.“

Demum, naturalis legis existentiam demonstrat virtutis ingenitus appetitus, quae aeternae legis participatione dirigitur vt in finem debitum tendat; demonstrat vitiorum fuga, et ingenerata abominatio; demonstrat, et perpetuus conscientiae stimulus, quem naturalem legem Hieronymus vocat (5).

Quod si aliqua e ratione sumta argumenta pro hac veritate desiderantur, haec damus: non minori cura prouideri debuit homini inter omnes creaturas praestantissimo, quam ceteris creaturis prouisum sit; at istis prouisum est de viribus ac naturalibus inclinationibus, quibus ad finem suum agerentur: et homini igitur sic debuit prouideri. Quumque huius finis sit bonum rationis, lumen ei parari debuit, quo recte in hunc finem posset se dirigere: quod est sane ipsa naturae lex.

Praeterea: quum homo ad societatem natus sit, a natura ipsa habere debuit, quo in societate posset viuere: sed vt ex Augustino dicebamus, non posset perfecte in societate viuere, nisi a natura

(2) Lib. ii. Conf. cap. 4.

(3) In Psalm. LVII.

(4) Lib. de Legibus.

(5) In Epist. ad Algatiam.

tura lumen haberet, quo id cognosceret, non esse scilicet, alteri faciendum, quod sibi fieri noller: habuit ergo a natura lumen humanum.

Rursum: datur in homine ingenitum lumen, quo prima principia rerum speculabilia posset detegere absque villo superadditae scientiae beneficio: pari ergo ratione dari debuit in eo ingenitum lumen, quo rerum agibilibus principia apprehendere valeret; quod legem dicimus naturalem.

Secunda primae huius adsertionis pars constat ex tradita ab Augustino definitione (6). Dicitur enim ab eo lex naturae *transcriptio aeternae legis*, quia nullam vim habere potest creata natura, quae ipsi ab auctore sempiternae legis non imprimatur. Et secundum haec priora verba etiam bruta animalia, et creaturae omnes legem naturalem insertam habent.

Hinc Plutarchus (7): „lex est natura, cuius et bestiae sunt particeps.“ Et Libanius (8): „reuerentur et ferae naturam.“ Ast posteriora definitionis Augustiniana verba naturae legem exponunt, quatenus homines ratione praeditos obstringit: quos a Deo lumen rationis, et bene operandi regulam participare nemo in dubium vertere poterit, nisi ratione ille destitutus sit; dicente Augustino (9): „quis legem in cordibus hominum scribit nisi Deus?“

Hanc vero legem naturae sitam esse in rationis participatione, et interiori quadam intimatione, quae, vt Damascenus loquitur (10) conscientiam nostram trahit, et vellicat, scribit eleganter Tullius dicens (11): „Eadem ratio, quum est in hominis mente confirmata, et confecta, lex est.“ Et Maximus Martyr ait (12): „lex naturae est ratio naturalis, quae captiuum tenet sensum ad delendam vim irrationalem.“ Habet similia S. Thomas (13).

Additum autem est in definitione, idque consulto, rationem diuinam a creatura participatam incommutabilem esse, quum vna, eademque in omnibus sit, exhibeatque vnam summam, et intimam honestatis regulam in hominibus singulis; educatione, locorum, temporum, ac morum licet distantia ab inuicem separentur, et discernuntur.

In-

(6) Lib. 83. qq. quaest. LIII.

(7) In Camillo.

(8) Declam. 44.

(9) Serm. 2. de Verb. Dom.

(10) Lib. 4. de Fide cap. 23.

(11) In 1. de Legibus.

(12) Tom. v. Bibliot. PP.

(13) Prima Secundae, quaest. xciv. art. 1. et seq.

Inquirentibus vero, quonam pacto fieri valeat, vt eadem ratio diuina, vna, summa, et incommutabilis, a creaturis omnibus rationalibus sit participata, et tamen singularum mens creata, finita, et mutabilis sit, responde ex Augustino (14), rationem illam diuinam, et legem incommutabilem transferri „in cor hominis non migrando, sed tamquam imprimendo; sicut imago ex anulo, et in ceram transit, et anulum non relinquit.“ Igitur mutabilis licet homo sit substantia sua, immortalem habet spiritum, cui tanta indita vis est, vt ad lumen indefectibile veritatis, et ad acquiratis summam, et immutabilem regulam possit se conuertere, quorum primum lex intima veritatis est, alterum lex aeterna; vtrumque Deus ipse.

Propositionem secundam ex apertissima Christi Domini sententia hausimus. Ait enim apud Mattheum cap. xxii. „in his duobus mandatis vniuersa lex pender, et Prophetae.“ Ergo quum quatuor a nobis diligenda sint, vt docet Augustinus, scilicet, vnum, quod supra nos est, secundum, quod nos ipsi sumus, tertium quod iuxta nos est, quartum quod infra nos est, et de secundo et quarto nulla praecepta fuerint danda, sequitur vniuersam naturae legem in his duobus stare, nempe in Dei dilectione, item et proximi. Nam otiosum prorsus videtur homini praeceptum de se diligendo intimari; in homine siquidem, quantumlibet a veritate excidat, et sui dilectio, et etiam sui corporis remanet, nec opus est illi praecepto. Id quod et de rebus infra hominem positis dicere possumus, quum insit omnibus inclinatio ad fruendum inferioribus.

Quod si cuius placeat, et horum respectu praeceptum in homine admittere, non maximopere repugnabimus. Sed dilectio sui ipsius, rerumque omnium, licita illa quidem, duobus his praeceptis continentur. Eo enim legis mandato, quo Deum super omnia diligere iubemur, monemur quoque omnia propter Deum amare. Vnde bona quaecumque creata sic in vsum sumenda sunt, vt quicquid diligendum in animum cadat, in summum bonum ordinetur.

Itaque duo haec praecepta his principiis naturae lumine notis innixa sunt; nempe „diligendum esse bonum; malum autem fugiendum. Quod tibi non vis, alteri ne feceris.“ Etenim quod attinet ad primum praenotatum, quam facile est percipere, Deum solum esse summum bonum, a quo cetera omnia bonitatem habent

(14) Lib. 14. de Triait. cap. 15.

proindeque Deum solum sui caussa esse diligendum, reliqua vero ipsius Dei caussa.

Quoniam vero summum bonum est summum esse, seu summa veritas, summa acqutitas, summa honestas; quumque fugiendum sit malum, fugiendum inde mendacium erit, fugiendae iniquitas, et turpitudine, fugiendum denique quidquid turpe, inhonestum, iniustum est. Vt intelligatur omnem omnino virtutem in genere acceptam a naturali lege proficisci, omneque vitium ipsi legi aduersari. Pertinent autem virtutes generatim spectatae ad naturae legem, quatenus naturali rationi conforme est, vt si prima veritas quid manifestet, fidem certissimam illi praebeamus, quum mentiri non possit; si promissum faciat, confidas; si spiritum dilectionis subministret, diligas. Quae omnia, aliaque huius generis multa ad naturalem legem spectare indubitata res est.

Hinc, quum eligit homo iuxta Euangelii consilia viuere, non communi hominum sensu ille ducitur, sed singulari, et proprio; quo sui, suarumque rerum circumstantias animaduertens, melius sibi futurum existimat ad summum bonum assequendum saecularibus negotiis mittere nuntium. Atque ob hanc potissimum causam consilia Euangelica sunt dicta, quod non singulos obligent, et adstringant.

COROLLARIUM.

Habetur ex dictis Deum ipsum esse naturalis legis auctorem. Id enim Scripturarum, Patrum, immo et Gentilium sententiae laudatae euincunt. Pergit tamen Augustinus, vt ostendat Deum omnia peccata prohibere dicens (15): "neque peccatum erit, si quid erit, si non diuinitus iubeatur, vt non sit." Et etiam (16): "quomodo non veteret per Dei iustitiam si peccatum est?" Deus igitur naturam rationalem condens, legem hanc in omnium cordibus inscripsit, et hoc lumine eam signauit.

Hinc innatum illud hominis desiderium erga beatitudinem, vt perspete Aristoteles obseruat (17); adeo vt in omnibus suis actionibus eam quaerat ab hoc desiderio motus, vt Lockius demonstrat (18). Sed quoniam humanae naturae necessitates, morum deprauatio, aliaque causae homines ab hac cura distrahunt, factum est,

vt

(15) Lib. 2. de peccat. met. cap. 16. tio.

(16) Infra.

(18) Lib. 2. de intellectu hum. cap.

(17) In Ethicorum Nocomach. ini. 21. §. 41.

vt naturae leges a Conditore impressae infinitis saltem erroribus deprauentur. Eam ob rem, quum videret Deus ius naturae sola ratione promulgatum, aut nullam, aut aliquam vix habere vim in recondendis hominum moribus, reuelatione Prophetis facta iterum passim promulgauit, ita vt excusationem nullam habeant, quemadmodum Iudaeis Christus Seruator exprobat.

Er primum quidem Deus Adamo scientiam iuris aeterni dedit, quum eius mentem ea scientia ornauerit, qua viuere recte posset, si veller. Deinde dedisse Noëmo eandem scientiam facile ex Genesi dici potest. Dedit enim ei praecepta vt bene viueret. Tertio ipsam legem per Mosem in Decalogo promulgauit, eique addidit tamquam pedisequas leges rituales. Tandem per Iesum Christum Dominum nostrum et Apostolos eandem toti hominum generi promulgauit. Paucis haec complexus est Paulus ad Hebraeos cap. 1. scribens: "multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus (nempe Patriarchis ad Mosem vsque) in Prophetis, (id est, et in Prophetis qui floruerunt apud Hebraeos a Mose ad Christum) nouissime diebus istis loquutus est nobis in Filio."

Hic suo ordine erant persequenda legis aeternae et naturalis capita summa. Scilicet, quae hominem spectant, vel in naturali statu, vel in societate, vel in Religione. Verum et longissimam haec disputationem exposcent, quamque instituere non vacat, et plurima fortassis a nobis tradentur, quum hominum officia generatim, eorumdem quoque varias species attingemus. Qui vero hac in re selectissimam desideret notitiam, consulat Genuensem in Elementis vniuersae Christianae Theologiae (19).

CAPVT IV.

Naturalem legem neutiquam posse immutari resoluitur, ac euincitur.

Lex naturae neque abrogatione, neque subtractione, neque dispensatione proprie valet mutari.

Exhibet propositio triplicem modum, quo legem aliquam immutari contingit; atque nullo ex his legem naturae posse mutari firmat. Et

Tom. III. Ee de
(19) Lib. 4. capp. 2. 3. et seqq. Item lib. 5. prioribus capitibus.

de primo quidem demonstratur. Nam lex aeterna; Augustino docente (1), variari omnino non potest: quum igitur naturalis lex nihil aliud sit, quam legis aeternae in humana mente transcriptio, inuariabilis prorsus est.

Deinde: lex naturae a ratione ipsa indistincta est: ergo quemadmodum abrogari nequit ratio, nec naturalis lex. Similiter: quum nefas sit rectae rationi in moribus repugnare, haud contingere potest legem naturae abrogari: etenim hac abrogata, aduersus rectam agere rationem fas esset; eadem quippe res illae sunt.

Ex his demonstratur etiam propositio quoad secundum adsignatum modum: siquidem pugnat apertissime cum aeterna lege naturalem ordinem rerum, quae naturalibus praeceptis diriguntur, immutari: ut enim Augustinus docet (2); »lex aeterna est ratio diuina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conseruari iubens, perturbari vetans.« At si naturalis legis praecepta mutantur, vel minuuntur, necesse est ordinem huiusmodi mutari: nequit ergo legi naturali subtrahi praeceptum aliquod.

De tertio autem immutationis modo difficilior est quaestio: nam posse in lege naturali dispensare Papam, posse etiam ampliore titulo Deum Op. Max. videretur valde probabile. Nihilominus resolutionem nostram sic suadere conamur. Ac de Romano Pontifice loquentes, cum legi naturali velut inferiorem subici nobis constat: quum huius legis auctor, supremus naturae conditor sit; atque inferiorem non posse quemquam a lege eximere, et indubitata est res, et habetur in Clementinis (3). Deinde Romanus Pontifex a lege diuina non potest dispensare; nam ut habetur in cap. *Sicut quidem*, si quod docuerunt Apostoli et Prophetae niteretur destruere, quod absit, errare ille, non dare sententiam conuinceretur: atqui naturae lex non minus indissolubilis est, ac sit ea, quam Apostolorum et Prophetarum scripta continent: non potest igitur Romanus Pontifex in naturae lege dispensare.

§ Sed cur hic immoramur? Nec Deus ipse in aliquo legis naturalis praecepto potest dispensare. Si enim naturae lex per omnia aeternae legi consona est, qui vnā immutare est impotens, et impotens est immutare alteram. Deus vero aeternam legem, scilicet, suam rationem, ac prouidentiam peruertere, atque immutare pos-

(1) Lib. 1. de lib. arb. cap. 6.

(3) Cap. Romani de Elect.

(2) Aduersus Faustum.

se quis dicat? Deinde: quaecumque ex ipsa rerum natura proficiuntur, et necessaria, et immutabilia sunt ex suppositione naturae conditae, quemadmodum contingentia illa, et mutationi obnoxia sunt, quae ex aliorum arbitrio pendunt: quum igitur naturalis legis praecepta ipsa rerum natura constituantur, prorsus immutabilia, et necessaria esse opus est.

Accedit: quod quidquid naturae lex prohibet, malum est ex natura sua; contra autem ex sua natura bonum est quidquid praecipit. Deus vero neque prohibere valet, quod sua natura bonum est, neque praecipere quod natura sua est malum. Nisi dicamus posse etiam agere, quae cum summa aequitate, ac sapientia, imo cum creaturae rationalis essentia pugnant, quod blasphemum esset.

Demum: (ne alia proferamus) ex praeceptis naturalis legis quaedam sunt affirmatiua, quae nempe iusta praescribunt opera, negatiua alia, quae iniqua, malaque vetant: sed Deus non potest dispensare in his quae recta sunt, alias aeternam legem discinderet, quae omnia ordinatissima vult, nec in his quae honesta non sunt, sed impia; alias permetteret, ut peccaremus impune, atque quod vitiosum et turpe est, probaret: nequit ergo in aliquo legis naturae praecepto dispensare.

Consulto tamen dictum in propositione fuit, proprie non posse naturae ius dispensatione mutari. Est autem dispensatio propria, quum materia legis, seu id quod lex attingit, manet idem, desinat tamen lex obligare eo solum, quod in potestate Legislatoris sit vim obligandi auferre. Quo sensu dicitur dispensari Religiosus a Choro. Contingit vero interdum, ut in his actibus, qui naturae iure constituuntur, quaedam mutationis, vel dispensationis imago fallat incautos; dum videlicet mutatur res, circa quam naturae ius versatur, non vero ipsa lex. Quae sane dispensatio ex rerum mutatione orta, improprie dispensatio dicitur; et de hac dispensationis specie loquuntur Iurisperiti, ubi adserunt non tantum Deum, sed et Romanum Pontificum dispensare contra ius naturale posse. Scribit enim Barbosa, cui ceteri consentiunt (4): »ius quidem naturale immutabile est, ut habetur §. *Sed naturalia*; et prima huius iuris praecepta firmissima semper manent, sed in particulari recipiunt mutationem ob rerum circumstantias, quo in casu potest Pontifex

Ee 2

»dis-

(4) Lib. 1. Iuris Eccles. Vni. cap. 2.

„dispensare.“ Frustra itaque Scholasticorum nonnulli Iurisperitorum auctoritatem pro ipsis stare gloriantur.

CAPVT V.

Scoti discipulorum argumenta soluuntur. Eorum etiam qui Romano Pontifici indulgent.

Non posse naturalem legem abrogatione, aut subtractione mutari vnanimiter Theologi resoluunt. At Scotistis familiare est adserere, posse illam mutationem pati a Deo dispensante. Quam dispensationem Dei erga praecepta potissimum secundae tabulae versari tenent. Eorum autem argumenta haec sunt. I: in Scripturis traditur Deum vnum masculum, et vnam dumtaxat foeminam condidisse; vnde prima connubia inter fratres, ac sorores ex necessitate interfuisse habetur: at matrimonium fratres inter et sorores naturali lege prohibetur: diuina igitur dispensatio in huiusmodi connubiis intercessit.

II: Deum dispensasse cum Patriarchis Abrahamo, Iacobo, aliisque in Poligamia, seu vxorū pluralitate; quae sane naturae legi contraria est, et repugnans: dispensasse cum Israëlitis, vt per dolum commodato peterent ab Aegyptiis vasa auri, et argenti: cum iisdem vt cum alienigenis foenerarentur: permisisse Aegyptiorum obstetricibus vt callide mentirentur in gratiam Hebraeorum: praecepisse Abrahamo vt filium suum vnigenitum immolaret: Oseae vt sumeret sibi vxorem fornicationum, aliaque sexcenta id genus; omnia licet naturali legi contraria; Scripturae passim testantur: potest ergo naturalis lex mutari per Dei dispensationem.

III: S. Bernardus, alunt, necessarium dispescit in stabile, inuolabile, et incommutabile (1). Stabile illud appellat, quod sic necessarium est, vt non cuilibet hominum immutare datum sit, sed dispensatoribus mysteriorum Dei, seu praepositis. Incommutabile dicit, quod diuina, aeternaque ratione ita firmatus est, vt neutiquam vel a Deo ipso possit commutari. Tandem inuariabile velut quid medium inter stabile, et incommutabile, illud vocat, quod nisi a Deo mutari non potest. Atque in hoc genere comprehendit legis praecepta *non occides, non moechaberis*, cett. De quibus profert,

(1) In lib. de Dispensat. capp. 2. et 3.

fert, „quae etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittunt, nec cuiquam hominum ex his aliquid aliquo modo soluere aut licuit, aut licebit; Dominus autem horum quod voluit, et quando voluit, soluit; siue quum ab Hebraeis Aegyptios expoliari, siue quando Prophetam cum muliere fornicaria misceri praecepit.“ Igitur Bernardus diuinam dispensationem erga secundae tabulae praecepta admittit.

IV: haec e ratione ducunt: nullus actus humanus erga creaturas necessarius est ad beatitudinem assequendam: nam haec non pendet ab his quae homines erga creaturas agunt: Deus ergo in omni actu ad creaturas relato dispensare potest.

Deinde: numquam diuina voluntas circa mores, actusque humanos necessitatur: at necessitaretur, si praecepta secundae tabulae forent indispensabilia; ex eo quod diuinus intellectus, vt voluntatem praue nit, iudicaret necessario hos actus esse amandos, illos odio habendos: ergo haec praecepta dispensabilia sunt.

Rursum: potest ab omni actu, qui in praepceptis secundae tabulae iubetur, debiti ratio a Deo auferri: hoc enim debitum in dependentia vnus creaturae ab alia fundatur: sed Deus auferre potest hanc dependentiam; quum possit ex. g. hominem procreare absque parentum concursu: ergo et potest dispensare filium a debito parentes honorandi.

Ad haec: quum possit Deus non concurrere cum homine ad actum praepceptum; quum etiam possit hominem infirmitate, vel aliqua alia causa detinere, ne valeat obtemperare praepceptis; poterit quoque in omni praepcepto affirmatiuo dispensare. Ita Scotus, et Ochamus argumentantur.

Qui vero contendunt Theologi Romanum etiam Pontificem contra ius naturale dispensare posse, haec solent obicere: I: proculdubio est maxima Pontificis auctoritas, ad quam spectat potestas Petro collata, verbis scilicet illis Domini: „quodcumque solueris super terram, erit solutum et in Coelis.“

II: ex Iureconsultorum communi pronunciatō: „Papa habet iura omnia in scrinio pectoris sui.“ III: videmus Papam super Episcoporum residentiam dispensare; dissolucere vota, et iuramenta: dispensare, ne teneat matrimonii vinculum: sed ius naturae exigit vt Pastores proprio gregi incumbant, vt promissa reddantur, praesertim, quae iuramento sunt firmata; vt matrimonium non dissoluatur: ergo.

IV:

IV: secundum naturae ius sunt communio bonorum, libertas, et mandatum de re aliena non auferenda: ac in his quandoque dispensatum est (2): non est ergo naturae ius omnino immutabile.

Ad haec tamen responderetur: ad primum primi ordinis dicendo, repugnare matrimonio fratres inter et sorores legi naturae, non quidem simpliciter, et absolute, sed pro certo rerum statu, et genere humano multiplicato: enim supposita vnus Viri cum sua coniugo conditione, vt crescerent, et filiorum generatione multiplicarentur, necessaria fuere aliquorum hominum sponsalia cum foemina vno vtero progenitis, sibi que artissimo consanguinitatis vinculo coniunctis: vnde nulla in hoc matrimonii genere dispensatio fuit. Mittimus Caletani responsionem adserentis in matrimonio huiusmodi posse Papam in aliquo casu vrgentissimo dispensare.

Secundum plurima continet. Quod spectat ad Polygamiam eadem doctrina, qua primum argumentum solutum fuit, soluitur. Constituto siquidem certo rerum statu; scilicet foedere statuto, ac promissione facta multiplicandi populum fidelem, ex quo Patriarcharum numero plures erant vxores iugendae. Alii forsitan dicent, polygamiam solo iure ecclesiastico esse prohibitam.

Ad exempla autem reliqua sic respondemus: neutquam Hebraeos vasa aurea, et argentea Aegyptiis abripuisse: est enim furtum rei alienae, quae inuito Domino fit, fraudulenta compilatio: ac illi potestate a summo rerum Domino ipsis facta ea expilarunt. Cur autem noluerit Deus, vt petita vasa redderentur, causam hanc Augustinus dat (3), quoniam mercedem diuturni laboris, atque operis non iniustam Deus esse voluit.

Quod proxime additur, nihil euincit: siue enim dixeris, Deum permisisse Israelitis, temporalium bonorum cupidissimis, vt cum alienigenis vsuram exercerent, ne contribules suos vsurarum exactionibus exhaurirent; nullatenus tamen iniquos probasse *anaticismos*: siue dixeris, vsuram illam licitam prorsus fuisse ob damna Israelitis illata, docente Ambrosio (4), „sine gladio se de hoste vleiscitur, qui fuerit vsurarius exactor inimici, vbi enim ius est belli, ius est vsurae:“ siue tandem dixeris, auctionem foenoris ad filios Israel spectasse titulo donationis sibi factae a Domino iustissimo bonorum omnium distributore; res soluta est.

In

(2) Liquee ex cap. *quo iure l. m. nummissiones*, aliis etiam ex locis.

(3) Lib. 83. qq. quaestione LIII.

(4) In lib. de Tobia.

In obstetricibus vero Hebraeorum id distinguere debemus, quod Augustinus distinguit, dicens (5): „Aliud faciebant obstetrices viuificando infantes paruulos, aliud Pharaoni mentiendo: in illis viuificandis opus misericordiae fuit; mendacio vero illo pro se vtebantur, ne noceret illis Pharao, quod potuit non ad laudem, sed ad veniam pertinere.“

Ad Abrahamum quod attinet, non est cum eo dispensatum, vt impune occideret, sed praecclarum de ipsius obedientia experimentum sumtum est. Quam enim Deus sit vitae hominum supremus Dominus, qui eo iubente occidit, non legem frangit, sed Domino obedit.

Neque contra hanc doctrinam facit, quod Abraham contra inclinationem naturalem fecerit; nam naturalis inclinatio coniuncta est cum ratione praescribente, ac demonstrante, Deo magis quam humanis quibuscumque affectibus obtemperandum esse. Alias, quoniam Martyres dum pro Religione occubuerunt, non sine naturae ingenito horrore occubuerunt, legem naturalem fregissent.

Iam Oseam vxorem fornicationum sumendo non fuisse moechatum ait S. Thomas (6), quia accessit ad eam, quae sua erat secundum mandatum diuinum. Dici vterius potest, idem esse „vade, sume tibi vxorem fornicationum,“ ac „deduc in domum tuam mulierem moeretricem;“ similiter idem esse, „fac tibi filios fornicationum,“ ac „fac per adoptionem filios tuos, spurios illos, et nothos, quos mulier illa per illicitos concubitus genuit.“ Accedit: coniugium Prophetae cum muliere fornicaria, et deductionem filiorum ex moeretricis concubitu procreatorum, significasse conuersionem ad Christum Ecclesiae Gentilium, et Idololatrarum in incredulitate natorum.

At reponet aliquis: quoniam pacto valeat subsistere responsio ex S. Thoma de prompta haud intelligi potest; non enim alia ratione Oseam ille a peccato excusat, nisi quia Deo imperante ad impudicam mulierem, vulgatumque scortum accessit. Sed respondendum cum doctissimis Theologis: Oseam Dei iussu matrimonium absque praemisso contractu iniisse, Domino corporum dominium transfereute, qua in re peccasset ille; nisi diuinum praeceptum praecessisset; quia accedere ad mulierem, absque praecedente vinculo contractus, fuisset alias turpissimum. Ceterum, responsione hac praeter-

(5) Quaest. 1. super Exodum.

(6) Prima Secundae, quaest. c. art. 8.

termiſſa ſuam habet S. Thomae ſolutio maximam probabilitatem cui aliam anteponeſe non audeamus.

In tertio ſoluendo Bernardus ipſe facem feret. Appellat enim ille diſpenſationem circa furtum, homicidium, aliaue legis praecepta, qua imperantis auctoritate materia legis ſubvertitur. Demonſtrat id primo exemplum ab ipſo productum de Aegyptiis, et fornicaria muliere; quod factum excuſari dicit Domini auctoritate. At quod ſubripitur domini ſupremi auctoritate furtum non eſt; nec item eſt fornicatio ad quamcumque accedere mulierem ex Dei mandato, vt optime animaduertit S. Thomas (7): nam furtum alienae rei contractatio eſt, et moechia compreſſio mulieris, cuius non habetur dominium. Dum igitur Legislator dominium tranſfert, iam contractas quod tuum eſt, et a peccato excuſaris, *imperantis auctoritate* vt loquitur Bernardus.

Id quod declarat Bernardus ipſe ſuperaddens, quidquid » de diſſectione, humilitate, manſuetudine, ceterisque virtutibus traditur obſeruandum, tam in nouo, quam in veteri teſtamento, » ſpectat ad neceſſarium *incommutabile*, quod nulla ex cauſa poteſt vel ab ipſo Deo immutari. Verum ſi occidas hominem, cuius vitam in poteſtate non habes; ſi rem alienam ſubſtripias, aliaque id genus facias, dilectionis, iuſtitiae, aliarumue virtutum terminos praetergrederis. Quae ſane neceſſarium immutabile non patitur. Hinc inuolabilia aptius, quam immutabilia dicuntur; quatenus diuina auctoritate fieri poteſt, vt nulli virtuti repugnet; quod non aliter fieri valet niſi ſimul tui iuris fiat, quod iuris erat alieni. At ſi ita fiat, res circa quam ius naturae verſatur, immutata manet.

Ad ea vero, quae e ratione quarto loco opponebant, reponimus: primae quidem difficultati, beatitudinem in actu, quo inamiſſibiliter ſummo fruimur bono, poſitam eſſe; quo tamen non poſſumus frui, niſi mutabilibus bonis recte vtamur. Deus autem nequit velle, vt naturae lex mutetur, ac bonis creatis perſtuamur: non enim ſunt haec rationabilium creaturarum vltimus finis, nec animo noſtro perfectiora.

Ad ſecundam dicimus: quod licet diuinus intellectus firmiſſimum, neceſſariumque de vnaquaue veritate iudicium habeat, non ideo diuina voluntas neceſſitatur; ſed vnice inde ſequitur, quod neceſſario approbet, quae bona ſunt, ac reprobet, quae ſunt mala.

(7) Prima Secundae, quaest. xciv. art. 5. ad 2.

la. Quam quidem neceſſitatem, approbandi ſcilicet, quae bona ſunt, et reprobandi quae mala, etiam erga ſecundae tabulae praecepta habet Dei voluntas. Stat autem vna cum hac neceſſitate diuina libertas, in eo videlicet poſita, quod poteſt ex bonis eligere quod lubet, atque ex malis, quod lubet, ex iuſta cauſa permittere.

Tertiae reſpondetur: poſſe Deum abſolute loquendo, hominem ſine generantibus condere, et ordinem dependentiae auferre: at parentum generatione poſita, nequit efficere Deus vt filii non ſint filii, ac genitoribus honorem non debeant.

Quarta ſic ſoluitur: ſi Deus cum homine ad actum praeceptum non concurrat, vel operantem hominem cauſa aliqua, aut infirmitate, ne praeceptis valeat obtemperare, detineat, nulla lex ad opus obstringit; ſed vero ſufficit in ſubditio animi praeparatio: etenim bona voluntas pro facto reputatur, ut tenet viſitatum proloquium.

Neque difficilius eſt ea argumenta ſoluere, quae ſecundo loco obiecta fuere. Ad primum itaque dicendum: poſſe Romanum Pontificem ex poteſtate, quam Petro Chriſtus contulit, omnia ſoluere, quorum ibi mentio interceſſerat; nempe omnia peccata; et haec quidem iuſto iudicio, ac ſubieci idoneitate ſuppoſita, vt docet S. Thomas (8). Quaecumque praeterea ſoluere poſſit, ſeruata, non immutata lege naturae ſoluere poterit; alioquin eximere quod poſſet a diligendo Deo, ac proximo, atque facultatem facere perpetrandi omnia ſcelera.

Secundum ſic ſolutum nonnulli exiſtimant: habere ſcilicet, inquit, Romanum Pontificem iura omnia in ſcripio pectoris ſui quoad interpretationem; per amplitudinem etiam poteſtatis, qua et ceteros homines antecellit, et diſpensare poteſt, vbicumque locum diſpensatio habeat. Poſteriore hanc nos reſponſionem probamus: hoc tamen addi, ſalua ea, quae ſupremae ſedi debetur, reuerentia, pronuntiatum illud iureconſultis quamplurimis, iisque doctiſſimis, haud probari, quod paruum ſtudium adinueniſſe illud norint.

Tertii ſolutio obuia eſt; exempla nempe in argumento producta, non arguere diſpenſationem proprie dictam, ſeu quae obligatione ſtante ab eadem ſubeunda eximat; ſed tantum diſpenſationem improprie dictam, vel potius declarationem, qua iuſtis de cauſis ab obligatione quis tunc eximitur. Hoc ſenſu Summus Pontifex in-

Tom. III.

Ff

ter-

(8) In 1v. Sent. Dist. 18. q. 1. art. 1. q. 3.

terdem super Episcoporum residentia, super voto et iuramento dispensat: scilicet declarat, non teneri in circumstantiis quibusdam Episcopos ad personalis residentiae debitum; neque exigendam ab iis, qui vouerunt, et iurantur, promissionem. Matrimonium insuper, si ratum sit et consummatum, non soluit Pontifex quoad vinculum, sed quoad thorum, et cohabitationem; quo pacto dissolubile est iustus de causis. Quod si ratum dumtaxat sit, dantur casus, in quibus matrimonium etiam quoad vinculum disindi possit, nec indissolubile sit lege naturae, si ob commune aliquid bonum diuina et ecclesiastica auctoritas duxerit esse soluendum.

Ad quartum reponimus: bonorum communionem, libertatem, manumissionem, et id genus reliqua, non esse iuris naturalis simpliciter; quatenus idem ius respicit institutionem, et rectum naturae ordinem; sed esse iuris naturalis pro certo rerum statu, quo immutato, lex ipsa naturalis, utpote ordinatissima omnia esse praescribens, exigit ut diuidantur bona, quae, priusquam dominia introducta essent, communia esse debebant. Sed et reponere possumus: diuisionem bonorum, seruitutem, aliaque huiusmodi, non esse contra ius naturale positium, sed negatiuum: seu quod in idem redit, nullum esse praeceptum ista prohibens, etsi nec aliquid sit, quod ea praecipiat.

COROLLARIUM.

Quod autem de Epitcheia hic solet etiam quaeri; habeat ne haec in naturali lege locum suum, ex dictis facile est resolueri. ¶ Equid enim Epitcheia est? Iuxta graeci vocabuli significationem nihil aliud sonat quam acquitas; ast sermonis recepta consuetudine Legis interpretationem, aut declarationem significat: sed et pressius accipi illa valet pro declaratione eiusmodi, qua iudicium fertur, legem pro omnibus latam, deficere in peculiari aliquo casu. Itaque accepta Epitcheia pro sola interpretatione, et declaratione, indubium quod locum in lege naturae habeat illa: non item si pro legis abrogatione, aut aliquorum a communi legis praescripto exceptione accipiantur. His enim acceptionibus absque rerum mutatione obtinere Epitcheia haud valet.

CA.

CAPVT VI.

Quem auctorem lex vetus habuerit; cuius etiam utilitatis et perfectionis fuerit illa.

Vetus lex, seu testamentum, a Deo ut auctore est.

Vtilis illa fuit; sed lege euangelica imperfectior.

Triplici argumentorum genere prima propositio constat. Primo enim ex Scripturis haec habemus. Exodi xx. legitur: "loquutus est Dominus cunctos sermones hos." Malachiae iv: "mementore legis Moisis serui mei, quam mandauit ei in Horeb ad omnem Israel, praecepta, et iudicia." Deum item loquutum fuisse in Mose, et Prophetis vbique Scripturae testantur: adeo, ut iure Christus Dominus Pharisaeos increpans dixerit Matth. xv. "vos irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras."

Secundo habemus Patres scripturis consentientes. Plura etenim de hoc argumento legere est in Augustino (1), Tertulliano (2), Hieronymo (3), aliis: et in Concilio Toletano I. in Fidei confessione, ubi statutum est: "si quis dixerit, aut crediderit alterum esse Deum praescae legis, alterum Euangeliorum, anathema sit." Quod decretum Tridentina Synodus innouauit, his verbis (4): "omnes libros tam veteris, quam noui testamenti, quum vtriusque vnus Deus sit auctor . . . pari pietatis affectu, ac reuerentia suscipit, ac veneratur sacrosancta Synodus."

Tertio ratio ipsa Theologica id demonstrat. Optimam hanc S. Thomas tradidit (5): vetus lex homines ad Christum ordinabat, testimonium de eo perhibendo, eosque ad ipsum disponendo: at eiusdem est ad finem disponere, et ad finem perducere: idem ergo Deus est, qui dedit legem ad Christum disponentem, et qui ad Christum perduxit: Diabolus enim nunquam legem tulisset, quae ad Christum diserneret, per quem sciebat se efficiendum, et regnum amissurum, secundum illud Matth. xii. "si Satanas Satanam eiecit, di-

(1) In libris contra Faustum.

(2) Aduersus Marcionem.

(3) In Epist. ad Titum.

(4) Sess. iij.

(5) Prima Secundae, quaest. xcviij.

art. 2.

uisum est regnum eius. Et Iohanna. xii: nunc princeps huius mundi eicietur foras.

Secundam propositionem, quae nempe veteris legis utilitatem vindicat, vel hoc vno argumento demonstramus: scilicet, varias illius utilitates enumerando. Prima est: quod illius ope se peccatores esse homines cognoscebant, secundum illud ad Rom. iii. per legem cognitio peccati. Et vii: peccatum non cognoui nisi per legem. Haec vero cognitio non potuit non esse valde utilis, et proficua: sicut enim via ad quaerenda remedia pro recuperanda sanitate est cognitio infirmitatis; ita via ad quaerendam animae salutem per poenitentiam est cognitio sui peccati. Et hac cognitione ante legem caruisse quamplurimos testatur Apostolus allatis testimoniis: adeo enim excaecati propter flagitia homines erant, vt etiam si flagitiose viuere, se peccare nescirent: post legem vero, quum ex ea discerent, quid faciendum, quidue omittendum foret, agnoscere coeperunt se peccatores esse.

Secunda utilitas ex priori ortum ducit. Etenim, quum agnoscerent se peccatores esse, atque Christo Salvatore indigere, eum coeperunt desiderio summo expetere. Vnde Psalm. cxliiii. dicitur: Domine inclina Coelos tuos, et descende. Isai. lxiv: vnam disrumpes Coelos tuos, et descenderes. Et cap. xlv: rorate Coeli desuper, et nubes pluant iustum, aperiatur terra, et geminet Saluatorem. Hinc Augustinus (6): lex, inquit data est, vt gratia quaereretur, gratia data est, vt lex impleretur. Item (7) legem *Paedagogum* vocat ad gratiam ducentem. Et Sanctus Thomas scribit (8): vt sic dum homines praesumentes de se peccatores se inuenirent, humiliati recurrerent ad auxilium gratiae.

Tertia utilitas fuit, quod cognoscentes homines per legem se esse peccatores, et Redemptoris gratia indigere, paulatim ad altiorem Christi doctrinam suscipiendam disponebantur. Quo illud Apostoli ad Galat. iii. spectat nempe, lex paedagogus noster fuit in Christo.

Quarta utilitas erat, quod lex, quam proponeret umbras, siue figuras, sub quibus Christus promittebatur, homines quodammodo praeparabat, vt inde ad cognitionem assurgerent: vnde Paulus ad Heb. x. inquit: umbram habens lex futurorum bonorum.

Quinta demum utilitas erat, quod ex poenarum metu homines in

(6) Lib. de Spir. et lit. cap. v.

(7) Lib. de continentia cap. 3.

(8) Prima Secundae, quaest. xcviij. art. 2. ad 3.

officio continebat, secundum illud Deut. xviii. vt audientes ceteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere. Docuit id ipsum Augustinus, vbi ait (9): legem utiliter esse latam, quod homines, qui reuocari a peccatis ratione non poterant, tali lege coercendi erant; poenarum scilicet istarum, quae videri ab stultis possunt, minis, atque terroribus.

Quod si qui reponant e contrario, haud potuisse utilem esse legem, quam homines viribus suis implere non poterant, neque insuper gratiam daret, qua possent eam implere; dicendum ex S. Thoma (10): quod, Deus aliquando permittit aliquos cadere in peccatum, vt exinde humilientur; ita etiam voluit talem legem dare, quam suis viribus homines implere non possent; vt sic, dum homines praesumentes de se, peccatores se inuenirent, humiliati recurrerent ad auxilium gratiae. Hinc esto lex verus non daret per se ipsam gratiam, nec sufficeret ad saluandum homines; tamen aderat aliud auxilium a Deo hominibus simul cum lege, per quod saluari poterant; scilicet fides mediatoris, per quam iustificati sunt antiqui Patres, sicut etiam nos iustificamur. Et sic Deus non deficiebat hominibus, quin daret eis salutis auxilia.

Verum legem hanc, quantumuis utilem, imperfectiorem tamen lege Euangelii scripturae passim testantur. Scribit enim Paulus ad Heb. vii. nihil ad perfectum adduxit lex; nempe per se ipsam; in quo certe euangelica excellebat lex. Quod aperissimis verbis Iohanna. cap. i. tradit dicens: lex per Moysen data est; gratia, et veritas per Iesum Christum facta est. Et hoc sensu Paulus ad Galat. iv. veteres caeremonias, ac sacrificia infirma, et egena elementa vocat.

Haec ergo est differentia inter legem mosaicam, et euangelicam; quod prima dirigeret quidem Iudaeos, et ostenderet quid agendum, et quid omittendum esset; non tamen per se ipsam vires praebere, et gratiam, quae legis praecepta implerentur: lex autem euangelica vtrumque praestat; nimirum, et docet quid agere, et omittere debeamus, et gratiam confert, vt omnia possimus adimplere.

His omnibus S. Thomae ratio suffragatur (11): enim in his, quae

(9) Lib. de vit. cred. cap. 3.

(10) Prima Secundae, quaest. xcviij. art. 1.

(11) art. 2. ad 3. et 4.

ad finem ordinatur, perfecta bonitas est, quando aliquid est tale, quod per se sufficiens est inducere in finem; imperfecta vero quando est tale, vt quidem aliquid operetur, ad hoc, vt perueniatur ad finem, non tamen sufficiat ad hoc, vt in finem perteniatur; sicut medicina perfecte bona est, quae hominem sanat; imperfecta vero est, quae hominem adiuuat, sed tamen sanare per se ipsam non potest: at lex Mosaica iuuabat quidem, et aliquid operabatur, vt homo ad finem vltimum diuinae legis disponderetur; non tamen per se ipsam poterat hominem ad illum perducere: ergo lex vetus perfectam legis bonitatem non habebat.

COROLLARIUM.

Ergo legem veterem a Deo latam esse, Mosemque illius promulgatorem dumtaxat fuisse, ex his, quae demonstrata sunt, necessario consequitur. Id tamen et Mosis ipsius verba Deuter. vi. expresse euincunt. Ait enim: „haec sunt praecepta, et caeremoniae, atque iudicia, quae mandauit Dominus Deus vester, vt docerem vos.“ Accedit testimonium Paulli ad Galat. iii. scribentis, legem ordinatam „per Angelos in manu mediatoris:“ quo in loco nonnulli mediatorem intelligunt Christum Dominum: sed quum ibidem opponatur lex vetus Euangelio, verosimilius apparet mediatorem ibi Mosem appellari: potissimum, quum Paullus illis verbis aperte loquatur cohaerenter ad verba eiusdem Mosis Deut. v. „ego sequester, et medius fui inter Dominum et vos.“

Quid vero si lex Mosis tribuitur Lucae ii. vbi scriptum legitur „secundum legem Moisi.“ Et Matth. viii. vbi dicitur, „ostende te Sacerdoti, et offert munus, quod praecepit Moises.“ An illico legis institutor Moses habendus erit? Minime gentium. Nam priori in loco agitur de purgatione mulieris post partum, de qua Dominus ipse tulit legem, vt constat ex cap. xiii. Leuitici: quin et Lucas ipse addit continuo, „sicut scriptum est in lege Domini.“ Legem pariter de leproso mundato Deum habere auctorem ex cap. xiv. Leuitici liquet. Nulla praeterea lex fuit, quam Moses sua auctoritate tulerit; sed promulgator tantum quarumcumque censendus ille est.

CAPVT VII.

De sententiis contra pugnantibus: nefaria praesertim Manichaeorum, et Marcionitarum. Vbi earum dem momenta dissoluuntur.

Varie autem a variis erga legem veterem et opinum, et erratum est. Ac principio, quod ad eius attinet auctorem: nam quidam partim a Deo, partim a Mose, partim etiam a Senioribus institutam aurumarunt. Sed tolerabilius hi errarunt ac Manichaei, et Marcionitae, quibus nefaria opinio in mentem venit; legem scilicet veterem a Diabolo, veluti malorum omnium principio esse. Enim errore Gnosticorum imbuti illi, duo rerum principia adsebant, nempe bonum et malum; vt alibi dicebamus. Iraque et legem veterem malam esse, atque hominibus noxiam erroris consequentia docebant. Impiissimum hoc dogma tenuisse quoque Carpocratianos, Cainanos, et Cerdonianos Augustinus testis locupletissimus est (1). Expedit tamen singulorum argutationes refellere magis, quam referre sententias.

Ergo eorum, qui legem a Deo non esse contendebant, haec erant momenta. I: Clemens Romanus (2), siue quisquis Constr. Apost. auctor sit, alique ex Patribus, Mosem Iudaeorum appellant legislatores. Imo, Ioh. ipse cap. i. inquit, „lex per Moysen data est.“

II: Mosem esse praeceptorum caeremonialium immediatum institutorem explorata Patrum sententia quibusdam Doctoribus visa est. III: mentio item fit apud Matth. cap. xv. Traditionum Seniorum, quae sane ad legem pertinere videntur.

IV: Mosaica lex, neque perpetua, neque perfecta fuit: at dicitur Eccle. iii. „didici quod omnia opera, quae fecit Deus, perseuerant in aeternum;“ et Deut. xxxii. „Dei perfecta sunt opera.“ Non ergo Dei opus haec lex fuit.

Ex haereticis autem sic Marcion ratiocinabatur: Deus est vniuersorum conditor: igitur si legis Mosaicae auctor ipse fuisset, pro omnibus eam dedisset, non pro solo Hebraeorum populo. Deinde: quonam pacto Deus auctor legis carnalis dici poterit?

Praeterea: lex cruentas immolationes, holocaustaque praescribens, tamquam stulta in sacrificiis, et infirma habenda est: quid enim stul-

(1) Lib. de Haer. capp. 7. 18. et 21. (2) Lib. vi. Constitur.